

Värikästä historiaa perinpohjaisesti

Valtonen, Pekka: *Karibian historia*. Gaudeamus 2017.

Kolumbuksen eksyminen Isoille Antilleille 1400-luvun lopulla käynnisti globaalin talous- ja valtapoliittisen kilpajuoksun. Euroopan valtiot kamppailivat verissä päin valtamertakaisten alueiden omistuksesta ja veivät niille tautejaan, tapojaan ja hallintoaan. Karibialla yksittäisen saaren kohtaloa ohjasivat sen luonnonvarat ja si-

jainti. Pysyvän eurooppalaisen uudisasutuksen synnyssä ratkaisivat myös luonnonsatamiksi sopivat poukamat, makea vesi, maaperän hedelmällisyys ja korkeusprofiili, joka vaikutti esimerkiksi eroosioherkkyyteen.

Espanjalaisten saapuessa Karibian saarilla asukkaita oli eri arvioiden mukaan sadoistatuhansista muutamaan miljoonaan. Saarten yhteiskunnat olivat eriytyneet työnjaollisesti ja sosiaalisesti 1200-luvulla. Maissin peltoviljely oli alkanut korvata puutarhaviljelyyn, metsästyksen, keräilyyn ja kalastukseen perustuvaa taloutta ja kasvattaa väestöä, joka oli leviyttänyt rauhanomaisesti saareltatoiselle. Eurooppalaiset aiheuttivat väestökatastrofin erityisesti Isoilla Antilleilla. Vastarinta jäi vaatimattomaksi joitakin paikallisia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Espanjalaiset saivat vakiinnuttaa hallinto- ja tuotantojärjestelmäänsä niin rauhassa 1500-luvulla, että Karibianmerta kutsuttiin *Mare hispanicaksi*. Portugalilaisilla oli riittävästi valtamerikelpoisia aluksia transatlanttiseen liikenteeseen, mutta heidän huomionsa kiinnittyi omaan etupiiriin Afrikassa ja koillisessa Brasiliassa. Espanjalaiset keskittyivät suurimmalle saarille Kuubaan, Hispaniolaan, Puerto Ricoon ja Jamaikalle (heille Santiago). Havannasta tuli strategisesti ylivoimainen ”Karibian avain” muun muassa purjehdusteknisistä syistä. Hallintopääkaupunkina jatkoi Santo Domingo, johon oli perustettu alueellinen oikeusistuin (*audiencia*) jo vuonna 1511.

Englanti, Ranska ja Hollanti alkoivat järjestelmällisesti kaapata saaria Espanjalta 1600- ja 1700-luvulla. Varsinkin aluksi apuna käytettiin merirovoja, ja espanjalaisten sääntöjä uhmattiin salakuljettamalla. Nousevat siirtomaavallat kilpailivat myös keskenään, joten aika oli sotaisaa ja yksittäiset saaret vaihtoivat omistajaa tavan takaa. Viikkainta valtapeliä käytiin Pienten Antillien saariketjuun kuuluvalla Saint Lucialla,

jota Englanti ja Ranska pompotelivat edestakaisin (laskutavasta riippuen) 12–14 kertaa, kunnes saari jäi Englannin omistukseen. Toisaalta Barbados pysyi englantilaisena ensimmäisestä eurooppalaisesta asutuksestaan alkaen, koska se sijaitsi hankalan purjehdusyhteyden päässä 150 kilometriä ketjun muista saarista itään.

Euroopassa siirtomaaisännys kertoi suurvalta-asemasta, joten varsinkin 30-vuotisen sodan (1618–48) jälkimainingit innoittivat Karibialle muitakin yrittäjiä, aina Kuurinmaan herttuakuntaa myöten. Rikkauksista haaveilivat myös tanskalaiset, ruotsalaiset ja saksanmaalaiset. Parhaan tuoton tarjosi sokeriruoko, jonka viljely mulisti saarten maiseman, ekologian sekä taloudelliset ja sosio-poliittiset rakenteet. Viljelymaa alistettiin yhdelle kasville, metsät hakattiin, maanomistus keskittyi ja tuotannon mittakaava teollistui. Plantaasista tuli siirtomaatalouden vaikutusvaltaisin instituutio. Se levisi myös puuvillan ja tupakan tuotantoon.

Vientiä palveleva alkutuotanto vaati valtavasti työvoimaa. Tämän ansiosta Karibian saarivaltioiden historia on myös orjuuden, ”historian suurimman ihmiskokeen” historiaa. Nykytiedon mukaan Afrikasta pakotettiin matkaan 12,5 miljoonaa ihmistä vuosina 1501–1866. Amerikkoihin saapui hengissä runsaat 10,5 miljoonaa orjaa, joista lähes puolet vietiin Karibialle. Tuonti oli viikkainta 1700-luvun jälkipuoliskolla, jolloin elettiin voimakasta sokerin noususuhdanna.

Väestösuhde muuttui nopeasti. Esimerkiksi ensin Ranskalle (vuoteen 1763) ja sitten Britannialle kuuluneella Grenadalla valkoisten ja mustien suhde oli 1:2 vuonna 1715 ja noin 70 vuotta myöhemmin jo 1:25. Orjien ja heidän isäntiensä yhteenotot saivat rotusodan piirteitä, ja kulminoituivat Haitin itsenäistymiseen 1800-luvun alussa. Ihonväri on edelleen yleisesti tärkeä tekijä Karibian valtioiden politiikassa, ei vähiten siksi, että orjuus oli osa yhteiskuntien elä-

mäntapaa ja maailmankuvaa. Lisäksi rotu on ollut tärkeä käsite karibialaisille nationalisteille.

Kiinasta ja Intiasta saapuneista sopimustyöläisistä monet elivät kuin orjat, ilman todellista mahdollisuutta palata kotimaahansa. Eurooppalaiset rahtasivat saarille myös velkavankejaan, jotka vapautuivat ennen pitkää, mikäli selvisivät hengissä vuosien pakotyöstä tropiikkiin oloissa. Väestön kirjoja lisäsivät seikkailijat: kauppakomppanioiden, kruunun ja kaapparialusten merenkävijät, sotilaat ja salakuljettajat, jotka valloittivat ja puolustivat sekä ostivat, möivät, vaihtoivat ja varastivat minnekä irti saivat. Jälki oli usein veristä. Maailmantalouden vaihtelevat suhdanteet toivat saarille myös paremmasta elämästä haaveilevia siirtolaisia tai kannustivat saarelaisia muuttamaan entisiin emämaihin tai Pohjois-Amerikkaan.

Siirtomaahistorian ansiosta myös valtioiden suvereniteetti on tärkeässä asemassa Karibian saarten poliittisessä historiassa. Lisäksi useimmat saarista saavuttivat itsenäisyytensä verrattain myöhään. Suhteet entisiin siirtomaaisäntiin ovat monissa tapauksissa säilyneet kiikkerinä, ja niitä ovat monimutkaistaneet koko Latinalaiselle Amerikalle tyypilliset vahvan johtajan perinne (*caudillismo*), armeijan kiinnostus politiikkaan ja Yhdysvaltain alueelliset geopoliittiset intressit. Taloudelliset riippuvuussuhteet ja väkivallan perinne ovat vahvoja, ja pienissä maissa politiikka on vahvasti henkilöitynyttä. Puoluepolitiikassa mielikuvat, imago ja yksilön ominaisuudet ohittavat aatteelliset erot, jotka saattavat olla mitättömiä.

Väestöryhmien kohtaaminen ja sekoittuminen ovat tuottaneet kokonaan uusia kulttuurisia muotoja, joissa on piirteitä moninlaisista ”lähtökulttuureista”. Karibian saarten kulttuurinen kirjo onkin oppikirjaesimerkki kulttuurisesta hybridisaatiosta, jossa sekoittuminen synnyttää omintakeista uutta. Asiaa havainnollistavat uskonto, musiikki, kielet ja karnevaa-

liperinne. Tärkeimmät leimallisesti karibialaiset uskonnot – santería, vodou ja rastafarismi – ovat synkretistisiä, eli ne ovat muovanneet ja sulauttaneet yhteen piirteitä ainakin kahdesta eri uskonnosta. Hienoisesta epätarkkuudesta huolimatta osuus pohjustaa hyvin karibialaista identiteettiä käsittelevää kiinnostavaa loppulukua.

Kulttuurinen omintakeisuus on yhdistävä tekijä karibialaisessa identiteetissä, jota historian geopolittisten ja taloudellisten äkkikäänneiden lisäksi jakavat suuret varallisuuteen, sosiaaliseen asemaan, ihonväriin – ja sukupuoleen – liittyvät kontrastit. Yhdyntymistä edistää ”mulatisaatioksi” kutsuttu jatkuva sekoittuminen, joka optimistien mielestä voi ennen pitkää hävittää ihonväriin perustuvan jaottelun. Mulatisaatio myös dekolonisoi Karibiaa heikentämällä eurooppalaisten ihanteiden vaikutusta.

Liikkuvat karibialaiset ovat olleet monella tapaa transnationaalisia jo varhain, mikä on tehnyt muuttoliikkeestä identiteetin peruspilarin. Jamaikalaisyyntisen kulttuurintutkijan ja sosiologin Stuart Hallin näkemyksen mukaan karibialainen identiteetti jäsentyy ymmärtämällä reittejä kotiin, alueeseen ja kulttuuriin kiinnittyvien juurten lisäksi. Siten identiteetti on alusten muuttuva prosessi, jolla on intiimi suhde aikaan ja paikkaan. Hallin havaintoja brittiläisen Karibian piiristä voidaan soveltaa koko alueeseen.

Järeän kirjan lukija hyötyy Karibiaa koskevista ennakkotiedoista ja Euroopan suurvaltahistorian tuntemuksesta. Kirja sopii oheislukemistoksi Karibiaa käsitteleville kurseille havainnollistaessaan alueen yhteiskuntien tärkeimpiä instituutioita ja kulttuurisia piirteitä. Poliittisen historian näkökulma keskustelee esimerkiksi sosiaali- ja taloushistorian, aluetieteen, kulttuurimaantieteen sekä alue- ja kulttuurintutkimuksen kurssien kanssa. Sisältö myös taustoittaa Nobel-palkittujen karibialaiskirjailijoiden mielenmaisemaa.

Esimerkiksi puoluepolitiikkaa ja henkilöhistoriaa koskevien yksityiskohtien määrän karsiminen olisi kuitenkin jättänyt tilaa analyysille tai kiinnostavan kuvituksen laajentamiselle. Kartat ja aikajanat olisivat auttaneet jäsentämään ja tiivistämään kokonaisuutta.

PAULIINA RAENTO

Kirjoittaja on aluetieteen professori ja rahapelitutkimuksen dosentti Tampereen yliopistossa.